

Наталія ЮХИМЕНКО,

orcid.org/0000-0001-6308-0018

старший науковий співробітник

Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

(Переяслав, Україна) *natali_yuh@ukr.net*

НАРОДНИЙ ОДЯГ КИЇВСЬКОГО ТА ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЛІССЯ У ФОНДОВІЙ ЗБІРЦІ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»

Важливим джерелом вивчення та популяризації культурної спадщини є народний одяг. Протягом століть він розвивався і вдосконалювався, зберігаючи традиційні загальнонаціональні риси та набуваючи регіональної своєрідності. В різних місцевостях одяг мав свої особливості, пов'язані з природними умовами, господарством, звичаями та обрядами. У фондovій збірці Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» зберігаються зразки традиційного народного одягу Київського та Чернігівського Полісся. Частина їх представлена у музейних експозиціях, виставках, проектах, проте значна кількість предметів зберігається у фондосховищі і залишається недоступною для загалу.

Метою статті є характеристика народного одягу Київського та Чернігівського Полісся з фондovої збірки НІЕЗ «Переяслав», вивчення його особливостей, виокремлення найбільш цікавих зразків та введення їх до наукового обігу.

Методологічною основою дослідження стали загальнонаукові принципи історизму та наукової об'єктивності. В межах історичного підходу були застосовані хронологічний, порівняльно-історичний, структурно-систематичний методи історичних досліджень. Географічні межі дослідження обумовлені територією Київського та Чернігівського Полісся.

У процесі дослідження проаналізовано стан наукового опрацювання означеної теми, з'ясовано, що матеріали колекції розглядалися фрагментарно в контексті дослідження традиційного українського вбрання та одягово-го комплексу Полісся. На основі фондovих матеріалів досліджено датування предметів, історію походження і побутування. Значна увага приділена матеріалу із якого виготовлений одяг, конструктивним особливостям крою, технології пошиття та декорування. Висвітлено регіональні особливості одягу, які проявляються в крої та декорі компонентів костюма, кольоровій гамі, техніках оздоблення і пов'язані з місцевими традиціями.

Ключові слова: НІЕЗ «Переяслав», Київське Полісся, Чернігівське Полісся, колекція, регіональний, полотно, крій.

Natalia YUKHYMENKO,

orcid.org/0000-0001-6308-0018

Senior researcher

National Historical and Ethnographic Reserve "Pereiaslav"

(Pereiaslav, Ukraine) *natali_yuh@ukr.net*

PEOPLE'S CLOTHES OF KYIV AND CHERNIGIV POLISSIA FROM THE STOCK COLLECTION OF THE NATIONAL HISTORICAL AND ETHNOGRAPHIC RESERVE "PEREYASLAV"

The important source of studying and popularization of cultural heritage is folk clothes. During centuries it was developed and improved keeping the traditional nationwide features and acquiring regional peculiarities. In different places, it had its own characteristics related to natural conditions, economy, customs and rituals.

The collection of traditional folk clothes of Kyiv and Chernihiv Polissia is kept in the stock collection of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav».

The purpose of this article is characteristic the samples of folk clothing of Kyiv and Chernihiv Polissia from the stock collection of NHER "Pereiaslav", study its features, select the most interesting samples and introduce them into scientific circulation.

The methodological basis of this research became the general scientific principles of historicism and scientific objectivity. Chronological, comparative-historical, structurally systematic methods of historical researches were used in the limits of the historical approach. The geographical boundaries of the research are determined by the territory of Kyiv and Chernihiv Polissia.

The scientific processing state of the specified topic is analyzed in the research process. It is found out that the collection materials have been considered fragmentarily in the context of studying of traditional Ukrainian outfit and clothing complex of Polissia. The traditional features of the clothing of this locality are determined.

The dating of subjects, the history of origin and existence was explored based on the stock materials.

The considerable attention is paid to the fabric of which clothing are made, constructive peculiarities of the cut, sewing technology and decoration.

The regional features of clothing which are manifested in the features of the cut and décor of the components of the costume in the color scheme and decoration techniques associated with local traditions are highlighted.

Key words: NHER "Pereiaslav", Kyiv Polissia, Chernihiv Polissia, collection, décor, regional, cloth, cut.

Постановка проблеми. Культура Полісся завжди викликала помітний інтерес дослідників. Це пов'язано з етнокультурними явищами цього регіону, які зберігають давні архаїчні елементи, а також через події, що спричинили руйнацію досить тривкого шару поліської культури. Так, аварія на Чорнобильській атомній електростанції, що сталася 26 квітня 1986 р. призвела до значних людських та матеріальних втрат, завдала непоправної шкоди поліській культурі. Було зруйновано шляхи передачі культурної спадщини від покоління до покоління, що спричинило втрату набутих впродовж тисячоліть знань, скарбів усної творчості, ремесел, звичаїв та обрядів. Внаслідок повномасштабного російського вторгнення руйнувань зазнали об'єкти культурної інфраструктури, що завдало значних збитків регіональній культурі та призвело до збіднення культурного надбання країни.

Поступово зникає пам'ять про історію поліських сіл, місцевості, людей, які їх населяли, події, що там відбувалися. Внаслідок цього обривається етнокультурний зв'язок поколінь. Тому необхідним є привернення уваги широкого кола громадян до збереження пам'яті втрачених населених пунктів, до їх історії та культури.

Важливим джерелом вивчення і популяризації культурної спадщини Полісся є народний одяг. Зберігаючи традиційні загальнонаціональні риси, поліський одяг має регіональні особливості, що сформувалися під дією різних чинників.

У фондовій збірці Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (далі – НІЕЗ «Переяслав») зберігаються зразки народного одягу Київського та Чернігівського Полісся. Частина предметів зайняла вагоме місце у музейних експозиціях і відвідувачі можуть з ними ознайомитися. Проте значна кількість предметів зберігається у фондосховищі і залишається недоступною для загалу. Тому постійно йде пошук форм їх презентації.

Аналіз останніх досліджень. Матеріали фондової колекції фрагментарно досліджували Т. Ніколаєва, Т. Музика, М. Бондаренко, С. Захарченко.

Т. Ніколаєва у монографії «Український народний одяг. Середнє Подніпров'я» (1987 р.), висвітлює розвиток традиційного українського народного одягу кінця XIX – початку XX ст. (Ніколаєва, 1987). Автор робить аналіз особливостей традиційного одягу, використовуючи польові спостереження, працює з фондovими колекціями, вивчає як окремі компоненти одягу, так і комплекси, аналізуючи фактори, які впливали на формування

традиційного костюма. Т. Ніколаєва у даній праці досліджує функціональні, конструктивні, художні особливості традиційного одягу, його локальне різноманіття.

Не менш цікавою є праця Т. Ніколаєвої «Український костюм. Надія на ренесанс» (2005 р.) (Ніколаєва, 2005). Це систематизоване видання в якому на матеріалі історико-художніх реконструкцій простежується процес формування високохудожніх комплексів національного костюма українців, взаємодії на різних етапах з культурами інших народів. У книзі широко представлено українське традиційне вбрання XIX ст. в його класичних місцевих варіантах із детальною мальовничістю крою і декору компонентів.

Т. Музика у статті «Домоткані та вишивані хустки з фондової колекції жіночих головних уборів Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» дає характеристику колекції хусток, розкриває їх роль в житті родини, описує способи пов'язування, прийоми орнаментування та оздоблення мереживом (Музика, 2005).

Дослідниця М. Бондаренко у статті «Жіночі народні головні убори в зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» детально описує три групи жіночих головних уборів: намітки, очіпки, хустки, висвітлює призначення головних уборів, особливості виготовлення та оздоблення, а також наводить приклади побутування окремих видів головних уборів (Бондаренко, 2007а).

У 2008 р. опубліковано статтю М. Бондаренко «Верхній жіночий одяг в експозиції Музею народного одягу Середньої Наддніпрянщини кінця XIX – початку XX ст. У роботі розглядаються регіональні особливості крою та оздоблення верхнього жіночого вбрання представленого в експозиції музею (Бондаренко, 2008).

У статті «Верхній хутровий одяг в експозиції Музею народного одягу Середньої Наддніпрянщини кінця XIX – початку XX ст.» М. Бондаренко дає характеристику матеріалу з якого виготовлявся одяг, показує особливості крою та декору (Бондаренко, 2007б).

Важливою для даного дослідження є стаття М. Бондаренко «Народне вбрання мешканців українського Полісся в експозиції музею українського народного одягу (кін. XIX – поч. XX ст.)» (Бондаренко, 2012).

У 2015 р. опубліковано статтю «Жіночі народні прикраси Чернігівщини у зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» дослідниць М. Бондаренко та С. Захарченко, де охарактеризовано колекцію жіночих народних

прикрас Чернігівщини із зібрання НІЕЗ «Переяслав», розглянуто їх декоративно-художні особливості та функціональне призначення в контексті народної культури (Бондаренко, Захарченко, 2015).

Таким чином, оцінюючи ступінь вивчення теми «Регіональні особливості одягу Київського та Чернігівського Полісся за матеріалами фондovої збірки НІЕЗ «Переяслав», слід зазначити, що у даний час узагальнюючого дослідження з даної теми немає. Додаткового висвітлення вимагають питання регіональних та локально-регіональних особливостей народного одягу Київського та Чернігівського Полісся.

Аналіз друкованих джерел засвідчив, що матеріали колекції розглядалися фрагментарно в контексті дослідження комплексу традиційного українського вбрання та одягового комплексу Полісся. Тому є необхідність ґрунтовного вивчення та введення їх до наукового обігу і використання при подальшому вивченні регіональних особливостей народного одягу, у підготовці наукових, науково-популярних статей, виставок, каталогів, текстів екскурсій, лекцій, створенні музейних експозицій.

Метою дослідження є характеристика народного одягу Київського та Чернігівського Полісся з фондovої збірки НІЕЗ «Переяслав», вивчення його особливостей, виокремлення найбільш цікавих зразків та введення їх до наукового обігу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Колекція українського народного одягу мешканців Київського та Чернігівського Полісся у фондovому зібранні НІЕЗ «Переяслав» налічує більше сотні предметів. Перші предмети надійшли до фондів музею у 1966 р. В зібранні представлені комплекси та компоненти традиційного жіночого і чоловічого одягу, як повсякденного так і святкового, з північних районів Київської та Чернігівської областей. Хронологічні межі колекції припадають на ХІХ – середину ХХ ст. Більшість предметів забезпечені необхідною інформацією, є опис речі, вказано місце, час виготовлення, побутування, розміри, зазначено прізвища та імена людей, які виготовляли та користувалися ними.

Найчисельнішою у зібранні є колекція жіночих сорочок. Сорочки Київського Полісся виготовлені з лляного полотна домашнього виробництва або купованої білої бавовняної тканини.

В колекції представлені «додільні» сорочки, які пошиті з одного шматка полотна та сорочки «з підтичкою» – верхня частина таких сорочок пошита з тонкого фабричного полотна, а нижня з домотканого.

Залежно від ширини тканини, сорочки пошиті з двох або трьох полотнищ.

Переважає більшість сорочок у колекції – уставкові. Уставки (полики) – це прямокутні або трапецієвидні шматки полотна, що пришивалися між передньою і задньою пілками по основі або підканню стану сорочки та розширювали плечову частину сорочки і давали можливість зробити об'ємнішими горловину та рукава.

Для сорочок Київського Полісся характерним є комір стійка. Бічний пазушний розріз прикритий спеціально викроєним прямокутником полотна (манишкою), який пришитий до станка поверх розрізу з трьох сторін. Проте є кілька сорочок у яких немає коміра, а горловина пишно зібрана і обшита вузькою смужкою полотна. Горловина має овальну форму з розрізом пазушки посередині станка.

Рукава у сорочках широкі та довгі. Низ рукава призборювався і закінчувався манжетом-чохлаю.

Вишиті сорочки фабричними бавовняними нитками – заплоччю, технікою хрестик, орнаментами рослинного та геометричного стилю. Це такі орнаменти, як троянди, гвоздики, полуниці, дубові листки, розетки, зірочки. Орнамент розміщений на рукавах, уставках, грудях, комірі, манжетах, подолі (додільні сорочки).

Є в колекції коротка сорочка, пошита з двох пілок з не глибоким розрізом пазушки, рукав – «ліхтарик».

Сорочки Чернігівського Полісся виготовлені з лляного та конопляного полотна, домашнього, а пізніше фабричного виробництва. Сорочки мають різну довжину. Для Чернігівського Полісся характерні довгі сорочки, проте, в колекції є і короткі – «під корсетку».

Стан сорочок складається із двох або трьох пілок. Є сорочки із суцільним станом і відрізним. Досліджувані сорочки з уставками (поликом) та суцільним рукавом. У сорочках з суцільним рукавом, рукава пришиті до передньої та задньої пілок і до коміра, де вони утворюють бічні краї горловини.

Між станком і рукавом вставлені квадратні шматки полотна, щоб зручно було піднімати руки.

Комір в сорочках оброблений вузькою обшивкою з двома повітряними петлями крізь які протягували стрічку і зав'язували, деякі сорочки застібаються на гудзик.

Орнаментация виконана нитками білого, червоного, чорного кольору. Техніки вишивки – лічильна гладь, мережка, вирізування, довбанка, штапівка, зерновий вивід, хрестик, напівхрестик, подвійний хрестик.

Вишивкою оздоблено уставку, рукава, поділ. На рукавах орнаменти розміщені вздовж в кілька рядів або в шаховому порядку.

Найбільш розповсюдженим є геометричний та квітковий орнамент. Найчастіше зустрічаються такі мотиви: виноград, дзвіночки, троянди, чотирипелюсткові квіти, яблучка, калинка, листочки.

Нагрудний одяг представлений корсетками. Корсетка одягалася поверх сорочки, шилася з тонкої вовняної матерії, оксамиту або шовку, на підкладці, без рукавів, без коміра, в стан (Воропай, 1991: 343).

У більш давніх корсетках було два клини, трохи пізніше три. Вони вставлялися у бокові шви та в розріз по центральній лінії спинки по лінії талії, форма такого клину мала вигляд трапеції. Коли фабричні тканини стали доступнішими, кількість клинів (вусів) на спинці збільшилася (Ніколаєва, 1996: 78). Вони надавали одягу пишності та підкреслювали жіночу поставу.

Корсетки оздоблювали вишивкою, намистинами, аплікацією з тканини, декоративними швами (Павлюк, Горинь, 1994: 517).

Корсетки Київського Полісся із фондової збірки НІЕЗ «Переяслав» пошиті із фабричної тканини (плис, сатин), мають від п'яти до восьми вусів, прикрашені плісовими обшивками, вишивкою, аплікаціями та машинною строчкою. Застібаються корсетки справа наліво на гапليки.

Корсетки Чернігівського Полісся пошиті із фабричної тканини (репс, штоф, гобеленова тканина), оздоблені плісом, гудзиками, машинною строчкою, застібаються на гаплики. Датуються кінцем XIX – початком XX ст.

Поясне вбрання прикривало нижню частину фігури і одягалася безпосередньо на сорочку. На Київському Поліссі відомі зшиті форми спідниці із домашнього саморобного вовняного, напіввовняного чи полотняного матеріалу, а пізніше із фабричної тканини. Шили їх з трьох – чотирьох пілок домотканої тканини шириною 60–80 см. На поясі пілки збирали в дрібні складки, а частину передньої пілки залишали незібраною.

Одяг типу спідниці був поширений по всій території України, але мав різні місцеві назви, а також особливості колористичного та орнаментального вирішення (Ніколаєва, 1996: 75).

В колекції НІЕЗ «Переяслав» представлені спідниці-літники, які є характерними для Київського Полісся. Виготовлені вони із вовняної матерії в чотири пілки (полотнища). Пілки зшиті, зібрані у верхній частині і пришиті до обшивки із зав'язками. Розріз (розпирка) зроблений спереду

спідниці. На подолі літники прикрашені однокольірними смугами, кольоровими стрічками.

Спідниці Чернігівського Полісся пошиті з бавовняної набивної тканини та репсу, від трьох до шести пілок, з широкими полотняними поясами. Поділ оздоблений смугами червоного, голубого, чорного кольору. Датуються початком XX ст.

Невід'ємним елементом одягу був фартух (попередниця, запаска) – шматок тканини певного розміру, що одягався спереду поверх спідниці. Для Київського Полісся характерними є фартухи пошиті з білої тканини фабричного виготовлення, вишиті хрестиком фабричними червоними, чорними, зеленими нитками. Рослинно-геометричний орнамент, яким оздоблений фартух, чергується із смугами мережива та прошитими поперечними складками. Внизу по краю пришите фабричне мереживо. Один зразок вишитий зеленими, синіми, фіолетовими нитками технікою гладь, штапівка та вирізування.

Запаски Чернігівського Полісся представлені зразками, що виготовлені з різних видів тканини (шовк, парча, сатин, вовна). Особливу увагу привертають «золоті» запаски виготовлені з бавовняної парчі (Т-2385). Тканина заткана сріблястими, жовтими, червоними, фіолетовими, зеленими нитками. Узор квітковий. Зав'язки розміщені на верхніх кутах.

Оригінальною є шовкова запаска чорного кольору. Вона має вишитий квітковий орнамент у вигляді букетів квітів з бутонами. Виділяється в колекції запаска виготовлена з чорного сатину, вишита різнокольоровими нитками узором з шестипелюсткових квітів, листочків, кетягів калини.

Верхнім одягом характерним для Київського Полісся були свити. В колекції НІЕЗ «Переяслав» представлені свити «до вусів» – невідрізний, розширений до низу клинами стрій. Порівняно з іншими свитами вони були значно коротшими, ледь сягали колін. Свити із колекції мають від семи до одинадцяти «вусів». Поли широкі і скошені так, щоб права пола, майже повністю прикривала ліву. Виріз для коміра заокруглений, його край та верх поли обшиті чорним плісом. Застібалися свити на гаплики або за відсутності застібки, підв'язувалися поясом.

Верхній жіночий одяг Чернігівського Полісся представлено юпками із фабричної тканини.

Досить оригінальними є юпки, які традиційні виключно для Чернігівщини. Вони повторювали крій корсетки, були короткими, до 5-ти вусів та мали великий комір «блинець» до плечей або до

ліктя (Т-1046). Виготовлені із люстрину та ситцю, підбиті на ваті та густо «вистьогані» по спинці та пілках. Рукава внизу оздоблені аплікацією.

Юпки – ватянки є типовим одягом Чернігівського Полісся. Пошиті до семи «вусів». Мають оздоблення чорним плісом на верхній пілці, комірі, рукаві і обманних кишнях та гудзиками.

Обов'язковими елементами і водночас прикрасами одягу були пояси. У народному костюмі пояси виконували різноманітні функції. За їхньою допомогою закріплювався поясний та розпашний верхній одяг, вони захищали та стягували м'язи живота під час важкої фізичної праці, на них трималися дрібні речі повсякденного вжитку, вони були своєрідними талісманами та прикрасами (Артюх, Косміна, Пономарьов, 1994: 221).

В колекції НІЕЗ «Переяслав» є ткані та плетені пояси. За шириною і призначенням їх можна поділити на вузькі – крайки, якими підв'язували поясне вбрання та широкі, якими підв'язували верхній одяг. Більшість поясів червоного кольору.

Доповнювали одяг різноманітні головні убори – хустки, очіпки, намітки.

Хустки Київського Полісся виготовлені з домотканих лляних та вовняних тканин, орнаментовані смугами червоного, синього, чорного кольорів.

Серед хусток Чернігівського Полісся є дві хустки (Т-386, Т-387) з яких розпочалося комплектування колекції. Такі хустини, ткані з лляної пряжі, в народі їх називали хустками – «переписками», так як поле їх було орнаментоване («переписане») кольоровими смугами. Найчастіше це смуги червоного або рожевого кольору (поліські). Поле хустки здебільшого біло-сірого кольору, іноді – червоного.

Ткані смуги на хустках мають різноманітне розміщення. На одних вони поздовжні та поперечні, при перетині утворюють квадрати. Притому, від країв ширші, а по полю вужчі та подвійні. На деяких виткані лише поперечні смуги, які також ширші з краю і вузькі по полю. Одна хустка (Т-2345) вишита хрестиком (нитки коричневого кольору, пофарбовані в вільховій корі). Узор з троянд, пуп'янків та листочків розміщений по двох суміжних сторонах хустини (Музика, 2005: 58).

Заміжні жінки обов'язково прикривали голову очіпком. Очіпок складається з обідка – смуги тканини, ширина якої визначалась місцевими традиціями, а довжина дорівнювала обхвату голови і денця – часто округлого. Обідок пришивали до денця і стягували ззаду шнурком та зав'язували або застібали. Денце могли декорувати вишив-

кою, мереживом, складками тощо. Очіпки, що є характерними для Київського Полісся виготовлені з ситцю, полотна, оздоблені гарусом, дрібними складками.

Очіпки Чернігівського Полісся виготовлені з парчевої тканини, яка орнаментована стилізованими квітами червоного, зеленого, фіолетового, синього кольорів. Нижня частина і підкладка очіпків виготовлені з домотканого полотна.

Поверх очіпка вив'язували намітку. Найдавніший головний жіночий убір, довге біле полотно завдовжки до п'яти метрів. Намітки з фондової збірки виготовлені із тонкої лляної пряжі, кінці прикрашені червоними смугами. Намітку обгортали навколо очіпка і зав'язували ззаду пишним бантом.

Яскравим та виразним доповненням до українського народного одягу були прикраси, які складалися з багатьох компонентів, гармонійно пов'язаних між собою. Прикраси надавали комплексу вбрання локальну специфіку, композиційну довершеність. Вони збиралися протягом поколінь, передавалися від покоління до покоління як сімейні реліквії.

У фондівій збірці НІЕЗ «Переяслав» є зразки коралового намиста (коралі натуральні і штучні). До збірки вони надійшли у 60–70 роках ХХ ст. з Ніжинського, Куликівського, Городнянського району Чернігівської області. Намиста мають різну кількість разків від 4 до 10, коралові намистини в них різного розміру. Між коралками нанизані металеві бусини (пугвиці). Представлені в колекції дукачі – прикраси у вигляді монети з металевим бантом, які датовані ХІХ ст., виготовлені з міді, срібла, срібла з позолотою.

Чоловічий стрій Київського Полісся із фондової збірки НІЕЗ «Переяслав» представлений натільним та поясним одягом, доповнюючими елементами.

Чоловічі сорочки виготовлені з домотканого полотна та купованої крамної тканини. Комір сорочок низький, стоячий, розріз з боку грудей, прикритий манишкою. Декор у сорочок виразний, але скромний. Вишиті сорочки на комірі, манишці, манжетах. Переважає вишивка хрестиком червоними та чорними нитками, проте в колекції є сорочки вишиті різнокольоровими нитками. Кілька зразків вишиті гладдю різнокольоровими нитками по квітково-рослинному узору, який складений Марією Овксентіївною Приймаченко. Для даних сорочок характерним є оздоблення геометричними, рослинними та рослинно-геометризованими мотивами.

Поясне чоловіче вбрання представлено штанами, виготовленими з домотканого конопляного

полотна (Т-1682) та домотканого коричневого (нефарбованого) сукна (Т-313). Представлені зразки мають широкі штанини, вшитий пояс та застібку гудзик.

Чоловічі пояси із фондової збірки НІЕЗ «Переяслав» ткані з вовни, фабричного виробництва, орнаментовані поздовжніми різнокольоровими смугами. На кінцях оздоблені торочками.

Висновки. Отже, на прикладі дослідженого матеріалу, можна зробити висновок, що колек-

ція одягу Київського та Чернігівського Полісся з фондової збірки НІЕЗ «Переяслав» є неповною, оскільки відсутні окремі компоненти одягу, особливо це стосується чоловічого одягу. Проте, можна стверджувати, що наявні зразки мають характерні особливості крою, оздоблення, кольориту, назв, що вирізняють його серед інших, одночасно зберігаючи загальнонаціональні риси та зв'язок з іншими регіональними одяговими комплексами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюх Л., Косміна Т., Пономарьов А. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник. – 2-е вид. Київ, Либідь, 1994. – С. 121.
2. Бондаренко М. І. Жіночі народні головні убори в зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Могилянські читання 2006 року: Зб. Наук. пр.: Доля музейних зібрань / Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник; Ред. рада: В. М. Колпакова (відп.ред) та ін. Київ: Фенікс, 2007. Ч. 2. С. 11–16.
3. Бондаренко М. І. Верхній жіночий одяг в експозиції музею народного одягу Середньої Наддніпрянщини кінця XIX – початку XX ст. Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Збірник наукових статей. Вип. 2 (4). 2008. С. 228–233.
4. Бондаренко М. І. Народне вбрання мешканців українського Полісся в експозиції музею українського народного одягу (кін. XIX – поч. XX ст.). Збірник наукових праць: Минуле і сучасне Волині і Полісся: роде наш красний. Матеріали Третьої Волинської обласної науково-етнографічної конференції. Луцьк. 2007. Вип. 24. С. 154–157.
5. Бондаренко М. І. Верхній хутровий одяг в експозиції Музею народного одягу Середньої Наддніпрянщини кінця XIX – початку XX ст. Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Збірник наукових статей. Вип. 6 (8). 2012. С. 24–28.
6. Бондаренко М. І., Захарченко С. М. «Жіночі народні прикраси Чернігівщини у зібранні Національного історико – етнографічного заповідника «Переяслав». Збірник наукових праць «Ніжинська старовина» – К.: Центр пам'яткознавства НАН України, 2015. – С. 23
7. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – К.: Оберіг, 1991. – С. 343.
8. Музика Т. В. Домоткані та вишивані хустки в фондовій колекції жіночих головних уборів НІЕЗ «Переяслав». Збірник наукових праць: Минуле і сучасне Волині і Полісся: народне мистецтво і духовність. Матеріали Другої Волинської обласної науково-етнографічної конференції, 12–13 травня 2005 року. Луцьк. 2005. Вип. 15. С. 57–58.
9. Ніколаєва Т. А. Український народний одяг. Середнє Подніпров'я. Київ. Наукова думка, 1987. 246 с.
10. Ніколаєва Т. А. Український костюм. Надія на ренесанс. Київ. Дніпро, 2005. 320 с.
11. Ніколаєва Т. Історія українського костюма. К.: Либідь, – 1996. – С. 75.
12. Павлюк С., Горинь Г., Кірчів Р. Українське народознавство: Навч. Посібник. Львів: Фенікс 1994. – С. 517.

REFERENCES

1. Artiukh L., Kosmina T., Ponomarov A. (1994) *Ukrainska mynuvshyna: Iliustrovanyi etnografichnyi dovidnyk* [Ukrainian Past: Illustrated Ethnographic Handbook], 2-e vyd. Kyiv, Lybid. S. 121. [in Ukrainian].
2. Bondarenko M. (2007). *Zhinochi narodni holovni ubory v zibranni Natsionalnoho istoryko-etnografichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»* [Women's folk headdresses in the collection of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav»]. Mohylianski chytannia. Kyiv, Ch. 2. S. 11–16. [in Ukrainian].
3. Bondarenko M. (2008). *Verkhniy zhinochy odiah v ekspozitsii muzeiu narodnoho odiahu Serednoi Naddnyprianshchyny kintsia XIX – pochatku XX st.* [Women's outerwear in the exposition of the Museum of folk clothing of the Middle Dnieper Region of the late 19 th – early 20 th centuries]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnografichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»*. Zbirnyk naukovykh statei. Vyp. 2 (4). S. 228–233. [in Ukrainian].
4. Bondarenko M. (2007). *Narodne vbrannia meshkantsiv ukrainskoho Polissia v ekspozytsii muzeiu ukrainskoho narodnoho odiahu (kin. XIX – poch. XX st.)* [Folk costume of the inhabitants of Ukrainian Polissya in the exposition of the Museum of Ukrainian folk clothes (late 19 th – early 20 th centuries)]. *Zbirnyk naukovykh prats: Mynule i suchasne Volyni i Polissia: rode nash krasnyi. Materialy Tretoi Volynskoi oblasnoi naukovo-etnografichnoi konferentsii*. Lutsk. Vyp. 24. S. 154–157. [in Ukrainian].
5. Bondarenko M. (2012). *Verkhniy khutrovyi odiah v ekspozytsii Muzeiu narodnoho odiahu Serednoi Naddnyprianshchyny kintsia XIX – pochatku XX st.* [Outer fur clothing in the exposition of the Museum of Folk clothing of the Middle Dnieper Region of the late 19 th – early 20 th centuries]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnografichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»*. Zbirnyk naukovykh statei. Vyp. 6 (8). S. 24–28. [in Ukrainian].
6. Bondarenko M., Zakharchenko S. (2015). «*Zhinochi narodni prykrasy Chernihivshchyny u zibranni Natsionalnoho istoryko – etnografichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»* [Women's folk jewelry of Chernigiv region in the collection of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav»]. Zbirnyk naukovykh prats «Nizhynska starovyna». Kyiv, Tsentr pamiatkoznavstva NAN Ukrainy. S. 23. [in Ukrainian].

7. Voropai O. (1991). Zvychai nashoho narodu [The customs of our people]. Etnohrafichniy narys. Kyiv. S. 343. [in Ukrainian].
8. Muzyka T. (2005). Domotkani ta vyshyvani khustky v fondovii kolektsii zhinochykh holovnykh uboriv NIEZ «Pereiaslav» [Home-spun and embroidered scarves in the stock collection of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav»]. Zbirnyk naukovykh prats: Mynule i suchasne Volyni i Polissia: narodne mystetstvo i dukhovnist. Materialy Druhoi Volynskoi oblasnoi naukovo-etnografichnoi konferentsii, Vyp. 15, S. 57–58. [in Ukrainian].
9. Nikolaeva T. (1987). Ukrainskyi narodnyi odiah. Serednie Podniprovia [Ukrainian folk clothing. Middle Dnieper region]. Kyiv, 246 s. [in Ukrainian].
10. Nikolaeva T. (2005). Ukrainskyi kostium. Nadiia na renesans [Ukrainian costume. Hope for a Renaissance]. Dnipro, 320 s. [in Ukrainian].
11. Nikolaeva T. (1996). Istoriiia ukrainskoho kostiuma [History of Ukrainian costume], Kyiv: Lybid. S. 75. [in Ukrainian].
12. Pavliuk S., Horyn H., Kirchiva R. (1994) Ukrainske narodoznavstvo [Ukrainian ethnography], Lviv: Feniks. S. 517. [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.08.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.09.2025
Дата публікації: 23.10.2025